

1945. I anden litteratur, hvortil der er henvist, fremhæves det, at Svend Truel- sen i sin pep talk gik ud fra, at fangerne ville blive dræbt, og forsikrede piloter- ne om, at den danske modstandsbe- vægelse accepterede at ofre de få for de mange. At de sigtede på og ramte de nederste etager, var gængs teknik.

Det kan diskuteres, om de mange de- tails spørgsmål, der behandles, stadig kan forekomme lige interessante. I hvert fald har det i et enkelt tilfælde ført til, at opsigtsvækkende nyt forsvinder i mængden. I bind I s. 207f nævnes det således kun en passant, at det var aftalt mellem SOE og SIS, at det efterret- ningsmateriale, der kom fra Hærens Ef- terretningstjeneste og – må man formode – dens illegale afløser efter 29. au- gust 1943, i Stockholm blev overdraget den regulære efterretningstjeneste SIS og altså ikke, som Gyth har forklaret og siden Hæstrup og H.C. Bjerg godtaget, strandede hos SOE i Baker Street. På den baggrund forstår man bedre, at Montgomery i maj 1945 over for gene- ral Gørtz brugte udtrykket »Second to none«, ikke om modstandsbevægelsen som helhed, men specielt om efterret- ningstjenesten. Det må give anledning til, at man endelig foretager en ind- holdsanalyse af det velbevarede Stock- holmsarkiv og får undersøgt, hvad det var for efterretninger, der kom fra Dan- mark.

Naturligvis ligger dette uden for Knud J.V. Jespersens emne. Men på et andet område savner man svar, som SOE-arkivet muligt kunne give. Det gælder spørgsmålet om, hvilke mål der fra England blev betegnet som lønsom- me for sabotagen i Danmark, da det er klart, at dens effekt i høj grad afhang af den strategi, der lå til grund for den. Vi kender det britiske ønske om sabotage af tysk transport, og en passant nævnes i bogen også skibsværfterne. Men hvad ellers? Havde engelsk styring nogen be-

tydning, eller var den danske sabotage henvist til selv at gætte på, hvor der kunne være flaskehalse i den tyske rust- ningsøkonomi? For en rimelig vurde- ring af dens indsats er dette spørgsmål vigtigt, men desværre ubesvaret.

I det nye arbejde som i Hæstrups fyl- der spørgsmålet om den illegale hær, der aldrig kom i funktion, mere end den sabotage, der faktisk blev udført. Men det er nu klart belyst, at England faktisk ikke rigtig vidste, hvad det skulle stille op med den modstandshær, det fra vin- teren 1944 fik stablet på benene, da de allierede stabe aldrig regnede med, at krigen ville nå dansk grund. Knud J.V. Jespersen fremhæver til slut det para- doks, at SOE i 1942 forkastede den så- kaldte P-plan, fordi den kun sigtede mod at opretholde ro og orden efter det tyske nederlag, men ikke desto mindre i krigens sidste måneder lagde stærk vægt på at begrænse modstandshærens aktiviteter til just at tjene dette formål.

Alt i alt kan der godt stilles spørgs- målstejn ved, om de trods alt beskedne nye resultater fordrede et værk på 800 sider. På den anden side behandler den en historie, der godt kan tåle at blive fortalt igen, og man må vel tolke fra- været af notetegn i teksten – henvisnin- ger til materialet findes dog bagest i bo- gen – som en bestræbelse på at nå et bredt publikum. Så meget mere må man dog undre sig over, at originalsproget er bibeholdt i alle citater på engelsk og en- kelte på tysk. Hvorfor ikke oversætte dem og placere de originale citater i no- terne? Det havde gjort værket så læs- bart, som det fortjener at blive.

Henning Poulsen

Erik Haaest: *Intet nyt fra Østfronten. Beretningen om Regiment 24 Däne- marks sidste Kommandør*. Fortalt af ham selv i frontbreve. Sat i perspek- tiv af Erik Haaest. (Bogan, 1998). 350 s., 285 kr.

Genren danske soldaterbreve er dyrket en hel del, også i de senere år, hvor især artikler og bøger vedrørende de danske sønderjyder i tysk krigstjeneste under Første Verdenskrig har haft opmærksomheden (jf. Hans A. Jacobsens anmeldelse i *Historie*, 2000,1, s. 116-124). Anderledes med de danske frivillige i tysk krigstjeneste under Anden Verdenskrig. Der foreligger en del kendte brevsamlinger fra de frivillige (se Claus Bundgaard Christensen, Niels Bo Poulsen og Peter Scharff Smith: *Under hagekors og Dannebrog. Danskere i Waffen SS 1940-45*, 1998, specielt s. 509-512), mere end 7.000 var af sted, så brevmængden har været særdeles betragtelig, men indtil udsendelsen af *Intet nyt fra Østfronten* i 1998 har der kun været en enkelt tilgængelig trykt brevsamling, den i 1943 af Aage Nordahl Petersen udsendte *Dansk Daad paa Østfronten*. Sidstnævnte skulle tjene øjeblikkelige propagandaformål, mens Erik Haaests *Intet nyt fra Østfronten* er »til dem, der vil kende fortiden for at virke i nutiden og være med til at skabe fremtiden«, og er til gengæld udtrykkeligt ikke rettet til dem, der husker (s. 7). Den er næppe heller rettet til dem, der i forvejen har viden om tiden og emnet, så vi kan gå ud fra, at det er de uvidende kommende unge generationer, Haaest henvender sig til. Sprog, stil og tendens i den ramme, som de udgivne breve er sat ind, peger i samme retning, nemlig ungdomsbogens.

Bogens hovedperson, Erik Haaests helt, hvis militære kvalifikationer og begreber læseren gerne skulle bringes til både at respektere og dele, er Per Sørensen, født 1913, fra 1933 officer, der i 1941 meldte sig til tysk krigstjeneste i Frikorps Danmark og faldt i kampen om Berlin 24. april 1945 som kommandør for Regiment 24 Dänemark. »Sandsynligvis skudt af en snigskytte. Bagfra.« Hvis det ellers har betydning for emnet.

Per Sørensen skrev i perioden 1941-45 en stribe breve til sine forældre og til enkelte andre. Det er disse, der her udgives samlet med nogle kommenterende noter og sat i ramme af Erik Haaest.

Det er formålstjenligt, så vidt det er muligt, at se på værdien af brevene og rammen med noterne hver for sig, idet de gensidigt ikke beriger og supplerer hinanden.

Tager vi brevene først. De er meget lidt informative. Det har også været et problem for udgiveren, der s. 134 tilstår: »Hvor mange gange under indskrivningen af og gennemlæsningen af hans breve har jeg dog ikke tænkt: den bog bør have titlen »Intet nyt fra Østfronten«. Han fortæller jo ingenting. Tænk, hvis Per Sørensen havde været københavner eller fynbo. Så havde vi nok fået anderledes saftige beskrivelser!

Ja, visseligt. Men så havde vi nok også fået mange flere af censurens irriterende overstregninger. Og så havde vi faktisk været endnu mindre kloge på, hvad han har oplevet. Derfor bør denne bog læses med – hvis man overhovedet kan bruge det udtryk: *Neddæmpede øjne!*«

Nej, det udtryk er ligesom mængden af fyldord ikke meget bevendt, men det er på sin vis Haaests held, at brevene er så lidt informative, for det giver ham som udgiver mulighed for at fylde hullerne ud, at sætte sig ind i denne tavse vendelbos psyke og dramatisere og heroisere, hvor brevene ellers tier. Af samme grund har den relevante information om brevenes ringe informationsniveau under de fleste synsvinkler heller ikke været en egnet indledning til bogen, men skal findes en trediedel inde i den. Bogen begynder i stedet med en dramatiseret beretning i kapitel I med titlen »Dødskampen«, hvori er indsat enkelte skildringer fra dem, »der så ham dø«, og så fylder Haaest ellers selv ud med sin personlige version af verdenskrigens

historie. Den er mindre interessant, hvis man ikke er specielt interesseret i Erik Haaest.

Der er flere oplagte grunde til, at brevene ikke er mere oplysende, for forklaringen er næppe vendelboens ordknaphed alene. Haaest er også inde på et par af dem. For det første skulle Per Sørensen tage hensyn til censuren. Der var grænser for, hvad han kunne skrive om, især hvis han var kritisk indstillet over for noget som helst. Det er der ikke meget, der tyder på. Per Sørensen var en flittig læser af *Fædrelandet* og synes ikke at have været interesseret i at skaffe sig nyt om verden fra »systempressen«. Dertil kommer, at det var udelukket at skrive om krigs- og militærforhold af enhver art. Mere end censuren betød dog modtagerne, som alt overvejende var forældrene. Per Sørensen havde et velopdraget forhold til dem; han skejdede ikke ud i forhold til dem. Han ønskede i stedet, at de skulle være stolte af ham, og han ville ikke give dem anledning til bekymring for hans skyld, også selv om det indebar, at han undlod omtale af forhold eller omskrev dem, så de tog sig mindre alarmerende eller risikable ud.

Havde Per Sørensen i stedet skrevet til nogle af sine venner eller kammerater, kan det let være, at vi havde fået nogle af de »anderledes saftige historier«, som Haaest og læseren nu må undvære, hvis de har været på udkig efter sådanne. Per Sørensen var på bordel, men at han sparede forældrene for detaljerne, kan ikke hverken undre eller bidrage meget til hans karakteristik. Dertil er det for forventeligt. Vi kan ikke vide, hvad han ville have skrevet til sine venner om sådanne og lignende oplevelser. De »saftige beskrivelser« med rå detaljer er kendt fra andre frivilliges brevsamlinger, hvor der blev rapporteret hjem til en kammerat, og de breve fik lov til at gå gennem censuren.

Per Sørensens fjendebillede af russerne er som taget ud af den nazistiske propaganda, og hurtigt bliver det trættende at læse om »de røde svin«, og hvordan de bliver aflivet af »vore mænd« på forskellig vis. Der er ikke heller meget at hente til et dyberegående psykologisk portræt og slet ikke til en forståelse af modsætningen mellem den gode og kærlige familie i Jylland og den brutale og kolde søn, der udøver soldaterhåndværket langt fra hjemmet. Til gengæld har udgiveren her, som i flere tilfælde set sig nødsaget til gå ind og lede læseren helt på vej. I det følgende citat kan den haaestske teknik studeres:

»Hvad »De røde« gør ved civilbefolkningen, har han kun set alt for godt i de fire år, de har kæmpet. Hver gang de tyske enheder gør modstand og tilbageerobrede områder, hvor russerne en tid havde været, så de »Ivans« ugeringer: Spiddede lig på ladeporte, voldtagne kvinder med opsprættede maver og afskårne bryster. Mænd med kønsdelene skåret af i levende live og puttet i munden på dem. Sagt af flere: »Dyr var de, disse russere«. Måske ikke russerne selv, men så deres enheder af kalmyker, mongoler og andre asiater. De er ikke mennesker, men vilde, umenneskelige bæster. Satans egen yngel.

Per Sørensen indrømmede det: Han har også set eksempler på tyske forbrydelser. F.eks. likvideringer af hele landsbyer. Men likvidering er en ting. Bestialsk myrderi noget helt andet. Synes han i hvert fald« (s. 18).

Påfølgende tilføjer Haaest, at tyske soldater, der begik overgreb, blev straffet af deres egne, mens der ikke på russisk side var samme ordnede forhold (s. 18f). Tendensen er tydelig, og dokumentation spares læseren for. Snart lægger Haaest udsagn i munden på Per Sørensen, snart broderer han selv videre på dem, så læseren skal være særdeles opmærksom for at skelne Per Sørensens

udsagn fra Haaests meninger, indlevelse og realkommentarer, ikke mindst når et afsnit først som afslutning får indlagt sætningen: »Synes han i hvert fald«. Haaest presser den teknik til det yderste. Både emnet og læseren lades i stikken.

I et andet tilfælde mener Haaest sig forpligtet til en større udredning i anledning af, at Per Sørensen kommer med nogle umisforståelige udsagn om et besøg i koncentrationslejren Dachau. Han skrev til forældrene den 23. januar 1942:

»Forleden dag var vi forresten ude at se en stor idiotanstalt ved München og høre et arvelæreforedrag. Det var fantastisk at se den bunke menneskevrage, som var samlet der. Det er bare mærkeligt, at man vil holde dem i live. Bagefter var vi i den berømte koncentrationslejr Dachau og så den fra ende til anden. Det var en stor oplevelse at se. I ved jo hvad man i Danmark mest hører om K.Z.-lejre. Det er ligesom alt andet løgn fra ende til anden. I gør jer ingen forestilling om den fantastiske orden og renlighed, som hersker der – og om det arbejde, der præsteres« (s. 97).

For at den unge læser ikke på baggrund af dette skal få et galt indtryk af »helten« kører Haaest nu sit forsvar i stilling. Han vælger ikke den vej at benægte koncentrationslejrenes eksistens. Han gør dem eller ikke til de rene sommerferiekolonier. I stedet gør han dem for det første til et universelt og ikke et tysk fænomen. Der bruges godt en halv side på at aftrykke opslaget om KZ i Gyldendals tibinds leksikon (s. 93). Det er spild af ressourcer. For det andet præsenteres det med henvisning til et andet Haaest-arbejde (*Den fortrængte Danmarkshistorie*) som sensationelt, at der skulle være »ikke færre end 3 – skriver tre – danske KZ-lejre under besættelsen! Åbenlyse brud på Danmarks Riges grundlov« (s. 94). Det er Horserødlej-

ren, Frøslevlejren og interneringslejren for udlændinge ved Vejle, han vil karakterisere som KZ-lejre. Kan de tyske lejre ikke bortforklares, kan de ligestilles med andre landes uden hensyn til de uhyre forskelle lejrene imellem. Faktisk var de såkaldt danske KZ-lejre enestående under Anden Verdenskrig. Det var de eneste lejre, hvor vagterne forlangte at få samme mad som fangerne! Den type afgørende forskelle lader Haaest hånt om. For endeligt helt at befri helten for snavs sætter Haaest skel ved 1941 med hensyn til grusomhederne i de tyske KZ-lejre (tilsyneladende uagtet, at Per Sørensens besøg i Dachau fandt sted i januar 1942) og sidst – og som trumf: »Vi kan ikke tillade os at bedømme Per Sørensens reaktion ud fra de indtryk, man efter krigen har fået af begrebet KZ-lejr« (s. 95). Så meget for at søge at holde helteglorien på hovedet af Per Sørensen.

Brevene giver intetsteds belæg for, at dette er anstrengelserne værd ud fra hovedpersonen selv. Det er i stedet Haaests private projekt. Hans karakteristik af Per Sørensen er flere steder i modstrid med indholdet i brevene. Helten gøres blandt andet meget andet »beskeden«, hvilket stemmer dårligt med hans praleri i juli 1942 efter et slag, hvor han påstår, at de har »reddet Danmarks våbenære for et par generationer« (s. 142). Den ihærdige læser vil på grundlag af brevene alene kunne stykke et vist portræt af soldaten Per Sørensen sammen. Den kærlige søn og afstumpe-de soldat i samme krop. Med i det billede vil høre det skoledrengagtige ved brevene, de er skrevet af en person uvant med at skrive. Om personen er højt intelligent, som Haaest påstår, afslører brevene ikke, derimod nok hans evne og vilje til en enøjet betragtning af omverdenen, som var soldater på begge sider af fronten beskåret i de år. Tungt vil det også veje, at Per Sørensen ingen

fornemmelse havde for udviklingen i Danmark, heller ikke hvilket indtryk det gjorde, at han kom trampende i SS-uniform hjem til det fredelige Danmark, og i november 1943 udtrykkeligt skriver, at han gerne så sig selv og »vore mænd« sat ind mod de »d'herrer sabotører« (s. 207). Brevene fra Per Sørensen er i øvrigt allerede udnyttet i det ovenfor nævnte værk om danskerne i SS (Bundgaard Christensen, Poulsen og Scharff Smith 1998, s. 425-427) på godt halvanden side plus en illustration. Det synes tilstrækkeligt.

Bedømmelsen af brevenes værdi har ikke kunnet undgå allerede at føre til inddragelse af Haaests historiske ramme og kommentarer, men vendes hovedvægten nu til disse udenværker selv, så falder det i øjnene, at de er næsten uden kildehenvisninger. Man kan ikke læse videre fra Haaests udgivelse, for den viser stort kun hen til hans egne tidligere bøger og i ny og næ til blandt andet et nummer af *Fædrelandet*. Når han f.eks. postulerer, at de russiske overgreb mod civilbefolkningen var værre end de tyske, så må vi tro ham på hans ord. Der er ikke noget med at hjælpe læseren videre til nogen historisk faglitteratur, som kan underbygge postulaterne. Den viger Haaest uden om. Den kunne måske have hjulpet ham til at undgå at begå en lang række fejl: Han vælger endnu engang at gentage den såkaldte Rostock-myte (s. 30), selv om den historie burde være aflivet selv i journalistkredse, hvor man heller ikke skulle forvente, at der gik 50 år fra Hitler-Stalin pagten til det der kom frem, at Polens deling var aftalt (s. 35). Haaest må have sovet i timen i skolen. Delingsaftalen kom frem i 1945 og ikke ved murens fald i 1989, og selv om han måske gerne så, at DNSAP fik 68.000 stemmer ved valget i 1943, så fik partiet kun godt 43.000 (s. 181). Det fremstår også, som om Hartvig Frisch skrev *Pest over Europa* i

1940. Det var i 1933 (s. 36). Småtteri er måske, men en påmindelse om, at man må sætte spørgsmålstejn ved både stort og småt i denne udgivelse. Haaests rammelægning af brevene er langt hen en overflødig snak, hvor han fortæller sin egen – og dermed anden – historie. Til de ikke få postulater af værre skuffe er den (s. 200), at Danmark fra august 1943 var besat af fjenden. Det viser i en nøddeskal, at Haaest ikke har sat sig ind i karakteren af den tyske besættelse af Danmark og de spilleregler, den blev gennemført efter fra april 1940 til maj 1945.

Haaest betegner sig som journalist af den »gamle skole«. Det indebærer med denne udgivelse som udgangspunkt, at det hører med, at der brydes ind med genfortællinger af hans tidligere bøger i hovedteksten (blandt andet s. 55ff, 161), ligesom han lader sine bøger selvanmelde bag i bogen. *Frikorpsfolk* er således et »skelsættende værk«, hvor Flemming B. Muus tillige citeres for, at Haaests bøger er lige så vigtige for opklaringen af besættelsens historie som Jørgen Hæstrups bøger har været det for opklaringen af frihedskampens. Skulle Muus have skrevet dette, lægges det et par liniers værd til hans forfatterskab. Hvad angår *Intet nyt fra Østfronten*, kunne den lige så godt have heddet »Intet nyt fra Erik Haaest«. Men der er lidt nyt om Per Sørensen.

John T. Lauridsen

Ditlev Tamm: *Det høje C. En bog om Det konservative Folkeparti 1965-1998*. (Gyldendal, 1999). 360 s., 400 kr.

Det konservative Folkepartis historie i den sidste tredjedel af 1900-tallet har været præget af store op- og nedture. Fra et højdepunkt sidst i 1960'erne over 1970'ernes dybe krise til en storhedsperiode under Schlüter i 1980'erne og den